

FAMILIEGRAF

VAN

A. J. KOLKMAN

Terebinth

vereniging voor funeraire cultuur

- De mooiste herfstfoto's | ■ Wandelen in Gouda
- Christendom en grafcultuur (2)

Graven op internet: 'Hier leijt begraven...'

Het aangekondigde thema *Hoe groen (duurzaam) zijn onze begraafplaatsen* wordt verplaatst naar een volgend nummer. In deze aflevering van *Graven op internet* aandacht voor de website van het project *Grafzerken van de Sint-Jan te 's-Hertogenbosch*. In het juni-nummer zal de rubriek 'Boeken en media' aandacht schenken aan dit funeraire boekwerk waarop Den Bosch trots mag zijn. Als het boek omschreven kan worden als een monumentale uitgave, dan doet de website daar niet voor onder. Kosten noch moeite zijn gespaard om de zerkenvloer van de kathedraal tot leven te brengen. Op de plattegrond van de kathedraal zijn de afzonderlijke zerken aan te klikken, waarna alle informatie over het betreffende graf volgt: details over huidige plaats, maten, steen-

soort en een beschrijving van de zerk, wapens op de zerk, een korte levensbeschrijving van de overledenen, de geschiedenis van de grafkelder en eventueel een stamboom, die de relatie tussen de overledenen die in de kelder of elders in de kerk begraven zijn verduidelijkt. Je kunt al klikkend steeds dieper in de aangeboden informatie duiken en de afbeeldingen zijn gemakkelijk te vergroten. Vier essays begeleiden de lezer op zijn zoektocht. Ook de zerken die verdwenen zijn na de laatste inventarisatie in 1912 worden beschreven.

De Sint-Catharinakerk in Zevenbergen heeft negentien resterende grafzerken geïnventariseerd en op het net geplaatst. Een eenvoudige website met een foto van de zerk, de graftekst en enkele bijzonderheden. De Martinikerk in Franeker

telt 332 grafzerken met tekst en/of beeldhouwwerk. De oudste zerk stamt uit 1387, de jongste uit 1824. Van elke zerk wordt de tekst weergegeven en voorzien van commentaar. De laatste twee sites zijn eenvoudiger van opzet dan die van de Sint-Jan, maar beslist niet minder interessant.

Bartho Hendriksen,
b.w.hendriksen@planet.nl

Grafzerken Sint-Jan
www.grafzerkensintjan.nl
Sint-Catharinakerk
www.stcatharinakerk.nl
Martinikerk
<http://members.home.nl/frits.zandveld/zerken/zindex.htm>

Funeraire varia

DE GEDENKTUIN IN ZEVENAAR

Gedenktuin

Aan de zuidkant van de St. Martinuskerk in Zevenaar bevindt zich een dozijn oude grafmonumenten, gegroepeerd op een betonnen ondergrond en omgeven door een lage haag. Op een informatiebord is het volgende te lezen over deze gedenktuin.

Het gietijzeren kruis en de zerk met hekwerk zijn afkomstig van het oude kerkhof dat vroeger rond de kerk lag. De andere zerken waren in de kerkmuur gemetseld, links van de toren, waar vier pastoors zijn bijgezet in een grafruimte.

De andere objecten komen van geruimde graven van de huidige begraafplaats Oud-Zevenaar. In 2005 heeft de werkgroep M'Ooy-Oud-Zevenaar de monumenten na toestemming van de nabestaanden verzameld en hier opgesteld met als doel deze voor de toekomst te behouden.

Op een kleine afstand ernaast, nog net te zien rechts op de foto, ligt de door een hekwerk omgeven grafkelder van de familie De Nerée tot Babberich. Deze dateert uit 1846.

Tekst en foto: Rita Hulsmann

Begraafplaatsen hersteld

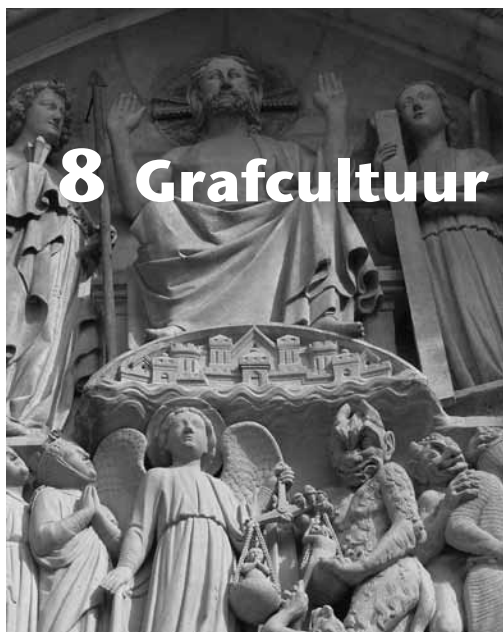
In Overijssel worden mede dankzij inspanningen van De Terebinth tien historische begraafplaatsen (deels) hersteld. Voor dit project is een subsidie van 570.000 euro ter beschikking gesteld. De uitvoering start in het voorjaar en zal waarschijnlijk dit jaar worden afgerond. Leerlingen natuursteenbewerken, schilderen en smeden zullen aan dit restauratie-opleidingstraject deelnemen.

De culturele en educatieve aspecten van de begraafplaatsen zullen onder de aandacht van een breder publiek worden gebracht, onder meer door het maken van fiets- en wandelroutes, een website en lesbrieven voor scholen.

De begraafplaatsen zijn: Goor (oude begraafplaats Laarstraat), Delden (Joodse begraafplaats), Diepenheim (oude algemene begraafplaats), Haaksbergen (oude begraafplaats Spoorstraat), Losser (Ebeltjeshof Overdinkel), Olst (oude begraafplaats Molenpad), Raalte (Heemskerkhof), Colmschate (algemene begraafplaats Sworminksweg), Diepenveen (Cost Budde) en Vriezenveen (oude begraafplaats Weemestraat).

6 Zorgvlied

8 Grafcultuur

Inhoud

4 Goudse avondwandeling in het groen

Onze nieuwe redacteur Selma Damsma nam deel aan de jaarlijkse avondwandeling over de Oude Begraafplaats in Gouda. Het is één van de excursies in de Goudse groengebieden uit de serie groenwandelingen in Gouda, georganiseerd door Groenbeheer van Cyclus in samenwerking met Stichting 'De Oude Begraafplaats Gouda'.

En verder

- 2 Graven op internet / Funeraire varia
- 3 Mens & Plek: Jan Mulder
- 6 Boeken- en mediarubriek
- 8 Tweede deel in de vierdelige serie Christendom en grafcultuur
- 10 Excursienieuws en aankondiging Tilburg
- 16 Laatste Gast aan het woord: Jannes Mulder

OMSLAG: EEN MOOI VOORBEELD VAN ART DECO OP EEN HUGELSTENEN GRAFZERK IN DEVENTER, ZIE: EXCURSIES PAGINA 10/11. FOTO: BERT PIERIK

FOTO LINKSBOVEN: VLOER VAN HET SCHRIJVERSMONUMENT, ZWART-WIT GEBLOKT, MET NAMEN VAN OP ZORGVLIED BEGRAVEN SCHRIJVERS, ONLANGS IS TEGEL VAN HARRY MULISCH TOEGEVOEGD. FOTO: LIESBETH VERMEULEN

FOTO LINKSONDER: ONDERDEEL VAN HET LAATSTE OORDEEL OP DE TIMPAAN VAN DE NOTRE-DAMEKATHEDRAAL IN PARIJS. FOTO: BERT PIERIK

Mens & Plek

Naam Jan Mulder
Leeftijd 53 jaar
Funcie Werkzaam bij Yarden, voorheen Zwolse Begrafenis Vereniging, als algemeen medewerker uitvaart. Organiseert excursies voor Terebinthleden.

Vanuit zijn dagelijkse functie komt Jan regelmatig op begraafplaatsen in Zwolle en omgeving. Sinds ruim dertien jaar zit hij in het vak. Begonnen in Putten verhuisde hij later naar Zwolle. Werkzaam in de verpleging kwam hij in aanraking met het vak. Waar de verpleging ophoudt, gaat de uitvaartzorg verder en dat trok Jan wel: het steunen van nabestaanden in het waardig afscheid nemen van hun dierbare. Jan wordt geboeid door het verhaal achter een overledene en het monument. Zo af en toe is er een bijzondere uitvaart waar een oude koets, getrokken door paarden, iemand naar zijn laatste rustplaats brengt. Daarvoor blijft men nog stilstaan aan de kant van de weg, voor een lijkwagen niet meer.

Al gauw nam hij zijn fototoestel mee naar begraafplaatsen om bijzondere en met name oude grafmonumenten te fotograferen. Zonde als die zouden verdwijnen, en zo werd hij lid van De Terebinth.

Oude symbolen trekken het meest zijn aandacht. Regelmatig organiseert hij samen met anderen excursies voor de vereniging. Afgelopen zomer op de Veluwe met de fiets en komend voorjaar in Deventer en in Friesland.

JAN MULDER BIJ HET GRAFMONUMENT VAN RHIJNVIS FEITH

Op de Algemene Begraafplaats in Zwolle staat het bijzondere grafmonument van Rhijnvis Feith: Zwols dichter en bekend van zijn vers 'Uren, dagen, maanden, jaren vliegen als een schaduw heên'. Een olielamp en naar beneden gerichte toortsen verbeelden het tijdelijke van ons bestaan. Later wordt Jan in Ermelo begraven in het graf waar zijn zootje al rust.

Tekst en foto: Bert Pierik

Avondwandeling in het groen

Dinsdag 6 juli 2010. De dag dat Nederland de halve finale tegen Uruguay speelde op het wereldkampioenschap voetbal, en de dag dat het weer tijd was voor de jaarlijkse avondwandeling over de Oude Begraafplaats in Gouda. Het is één van de excursies in de Goudse groengebieden uit de serie groenwandelingen in Gouda, georganiseerd door Groenbeheer van Cyclus in samenwerking met Stichting 'De Oude Begraafplaats Gouda'.

De Oude Begraafplaats is aangelegd in 1829 en in gebruik genomen in 1832. Vanaf 1968 mochten er alleen nog bijzettingen in familiegraven plaatsvinden. Inmiddels is de begraafplaats gesloten waarmee bedoeld wordt dat 'er niet meer in de grond geroerd mag worden'. Sinds 2002 is een strooipad in gebruik, bovengronds mag immers wel. De begraafplaats is bij mij om de hoek, een plekje waar ik af en toe de rust opzoek. Die avond in juli was ik dan ook gepast te vroeg om er nog even alleen te kunnen zijn. Met het uitgangspunt de natuur altijd netter achter te laten dan ik haar bij aankomst tref, verzamel ik het zwerfvuil tussen de monumenten. Binnen vijf minuten ben ik drie petflesjes, vijf blikjes, een speelgoedknuffel en een stuk springtouw rijker. Tijdens mijn snelle ronde over het terrein vangt mijn oor een mobiel telefoongesprek op, gevoerd op de begraafplaats binnen de haag. Over vervuiling gesproken...

Memento mori

Even later verzamelen de andere belangstellenden en ik ons voor de aula, een massief vierkant gebouw in neo-

classicistische stijl, gebouwd rond 1840. De aula is niet te bezichtigen, namelijk in gebruik als woonhuis. We zijn met zeven belangstellenden, naast de voorzitter en een gids van de stichting, de medewerker Groenbeheer, een journalist en een fotograaf.

Boven de brede toegangsdeuren van de voormalige aula, prijkt een schitterend memento mori. Bij mij ontstaat wat verwarring over de symboliek. Daar waar ik altijd dacht een duivenvleugel en een vleermuisvlerk te zien aan weerszijden van de zandloper, wordt in de uitleg door de gids gesproken over een engelenvleugel en een duivelvleugel. De symboliek blijft in de basis min of min gelijk: leven tegenover dood, dag tegenover nacht, licht tegenover duister, goed tegenover kwaad.

Zonder blad

Onder de gevleugelde zandloper in het monument is een horizontale bos halmen zichtbaar. Het deel van de halmenbos linksonder de zandloper zonder blad, het deel rechts mét. Deze symboliek roept vragen op. De halmen zonder blad lijken donker en doods, maar ze

EEN VAN DE WEINIGE BLOEIJERS

zijn wel vormgegeven onder de engel/duivenvleugel, ofwel onder de symboliek van leven. De keus van de meeste mensen uit de groep zou dan ook geweest zijn de bladloze delen onder de vleermuis/duivelvlerk te plaatsen. De symboliek voelt omgekeerd, kan door de gids niet voldoende worden toegelicht en blijft dan ook door de belangstellenden onbegrepen. Later zelf in de boeken en online naspeuren levert ook geen duidelijkheid op. Hoewel de begraafplaats al lang niet meer intensief in gebruik is, tel ik voor de vuist weg nog vijf graven die zo te zien vrij regelmatig onderhouden worden en van verse bloemen en struiken zijn voorzien. Van een van deze graven is zelfs bekend dat een zoon nog steeds, ruim vijftig jaar na overlijden, zijn vaders graf vrijwel wekelijks – soms zelfs dagelijks – bezoekt. Dit graf bekiijkend klinkt opeens hard gejuich op de achtergrond. 'Het Nederlands elftal scoort vast', zeggen we lachend tegen elkaar. Enkele graven verderop een van de opvallendste monumenten; een stenen voetbal op het graf van een 22-jarige voetballiefhebber.

Boven de brede toegangsdeuren van de voormalige aula, prijkt een schitterend memento mori

WILDERNIS

Wat eens een pracht aan verscheidenheid in bloemen en kleuren was, toen het eerste zaaigoed bloeide, is nu een grassige wildernis, heel weinig kleurrijk

HET MEMENTO MORI DAT VRAGEN OPROEPT

Eind jaren zeventig, begin jaren tachtig van de vorige eeuw is er enkele malen gezaaid met inheems - van nature in Gouda voorkomend - zaaigoed tussen de monumenten en sindsdien mag de begroeiing op geheel eigen wijze z'n gang gaan. Alleen het hoofdpad en het strooiveld worden regelmatig gemaaid en vrijgehouden van begroeiing en verwildering.

Invloed op monumenten en groen

Wat eens een pracht aan verscheidenheid in bloemen en kleuren was, toen het eerste zaaigoed bloeide, is nu een grassige wildernis, heel weinig kleurrijk. Dit komt door de schrale zandgrond waarop stug kleefkruid nu beter gedijt en dat vele andere planten en bloemen verdringt.

Her en der vind je een prachtige lichtgele teunisbloem, soms een paars klokje of enkele klaprozen. Deze kleuren zijn echter uitzondering. Ik zal de neiging moeten onderdrukken binnenkort terug te keren met handenvol zaad van vingerhoedskruid en knaloranje goudsbloemen.

De gids van de stichting vertelt over de werkzaamheden. Het gaat om vrijwilligerswerk, meestal op de zaterdagochtenden. De werkzaamheden zijn gericht op inventarisatie en onderhoud van de grafstenen. Het hek en de aula zijn rijksmonumenten, de begraafplaats zelf is een stadsmonument. Omgevallen stenen mogen overeind worden gezet, maar grote restauraties uitvoeren is niet de bedoeling.

Soms komt het voor dat bezoekers, op zoek naar familiegraven of simpelweg uit pure nieuwsgierigheid, grafstenen met een staalborstel te lijf gaan om de namen te kunnen lezen.

Hierdoor gaat het verval helaas veel

sneller, worden letters juist vervlakt en onleesbaar, dit wordt dan ook ten sterkste afgeraden.

Doelstellingen

De groenbeheerder vertelt dat de mooiste en nog goed leesbare letters van koper en brons zijn. Deze metalen zijn giftig waardoor rond de letters op de grafstenen mos bijvoorbeeld niet groeit. Voor de overige monumenten geldt dat mossen niet verwijderd mogen worden, want enkele daarvan zijn beschermde soorten en niet iedereen kan goed herkennen welke weggehaald mogen worden en welke niet.

Het volgende wat de stichting zich ten doel heeft gesteld, is de oprichting van een klein monument ter nagedachtenis aan de vele ongedoopte baby's en onbekende kindjes die er begraven liggen. De pijn van ouders dat deze kinderen collectief, op een naar hun gevoel soms massagrafachtige wijze zijn begraven – bovendien vaak uit het zicht buiten de haag en zonder gedenkteken – is een stille pijn, die voor hen levenslang voelbaar blijft. De laatste jaren wordt deze pijn meer en meer onderkend en komen er steeds meer initiatieven alsnog gedenktekens voor deze groep kinderen en hun nabestaanden op te richten.

Onlangs kwam mij ter ore dat de voormalige aula, nu in gebruik als woonhuis, te koop is of te koop komt voor naar verluid zo'n twee miljoen euro... Hm, hoe komt een oprecht geïnteresseerde zoals ik aan twee miljoen... en dan een uitvaartmuseum of iets dergelijks opzetten in dit mooie pand? Ik wil wel op zolder gaan wonen en beheerder worden...

Tekst: Selma Damsma

Foto's: Han Sjoerdsma

Praktische informatie

Stichting Oude Begraafplaats Gouda
Prins Hendrikstraat 3
2802 JA Gouda

Open dagelijks tussen 10.00-16.00 uur behalve op zondag, dan vanaf 12.00 uur.

Voor de agenda

De eerstvolgende avondwandeling is op dinsdag 5 juli om 19.30 uur, verzamelen voor de hoofdingang aan de Prins Hendrikstraat.

Verder lezen

Het deeltje *Midden-Holland* van Rita Hulsman, pag. 15-19, uit de reeks *Funeraire Cultuur*.

Meer in Gouda

Naast deze prachtige, verwilderde oude begraafplaats zijn ook de rooms-katholieke begraafplaats aan de Graaf Florisweg en begraafplaats De IJsselhof een bezoek waard.

En niet te vergeten de St. Janskerk, waar naast grafmonumenten ook de wereldberoemde schitterende Goudse Glazen te bewonderen zijn.

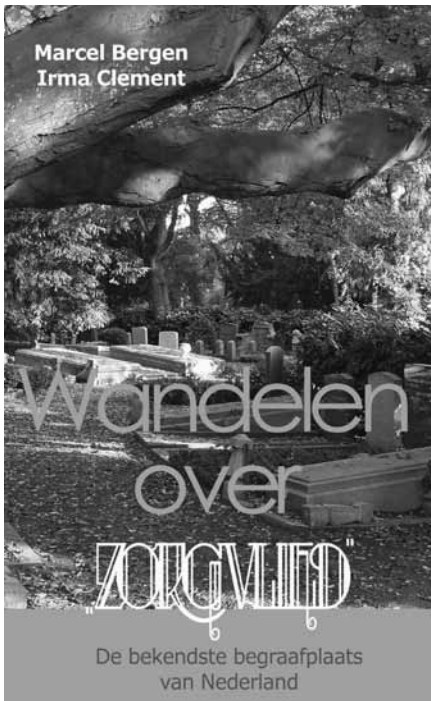

EEN VAN DE OPVALLENDESTE MONUMENTEN

◆ Rondstruinen over Zorgvlied

Van meerdere begraafplaatsen zijn rondwandelingen verkrijgbaar, vaak een soort folder. Maar over het Amsterdamse Zorgvlied aan de Amstel is een echte gids verschenen, zelfs al een tweede druk, simpelweg *Wandelen over Zorgvlied* geheten. In deze rubriek worden de meeste boeken van achter het bureau besproken, maar dit boekje nodigt er toe uit om op pad te gaan. Op een zonnige ochtend, die helaas eindigt in stortbuien, loop ik met de gids in de hand over deze schitterende dodenakker.

Ergens kun je lezen dat het om een route van 4,5 uur gaat, maar wie loopt er nou in flink tempo over een begraafplaats? Als je de route letterlijk neemt en bij elk monument stil staat, dan wordt het echt een kwestie van lunchpakketten meenemen. Misschien was het beter geweest deelwandelingen uit te zetten. Tip: neem vanuit de kantoorvilla een plattegrond mee, want de kaarten in de gids zijn te klein en de deelgebieden en 32 sfeerwijken (soms ook grafwijken genoemd!) ontbreken er op. Tot zover de minpuntes.

Bergen, Marcel. en Clement, Irma, *Wandelen over Zorgvlied, de bekendste begraafplaats van Nederland* (Amersfoort: Klapwijk & Keijzers Uitgevers ISBN 978-9-49021-707-5, 199 blz., € 22.50), zie ook: klapwijkenkeijzers.nl.

Want, en dat is natuurlijk het positieve, er is – met de gids – zo geweldig veel te zien en te genieten! En dan heb ik het niet alleen over de grafmonumenten zelf, maar ook over de aanleg van het park (want dat is het eigenlijk), met de meanderende lanen van vader en zoon Zocher, de afwisselende flora (zoals een heksenbezem – ofwel maretak – in een boom!), de fraaie witte ‘kantoorvilla’ uit 1869 en de enorm verzorgde indruk die de hele dodenakker wekt. Inderdaad kun je hier sfeervol en op stand liggen.

De gids neemt me mee langs ontelbare grafmonumenten en mausolea en wijst op bijzondere bomen en planten. Dat laatste is een interessante meerwaarde van het boekje. Van vele beroemdheden uit kunst, cultuur en politiek kunnen we de levensbeschrijvingen nalezen.

Over verscheidene (rijks-)monumenten krijgen we achtergrondinformatie, soms met een plaatje van het gebouw dat ter inspiratie diende: familiegraf Dorrepaal, met mooie foto uit 1893. Indien bekend staat iemands doodsoorzaak vermeld, wat soms wel wat ver gaat.

Gaandeweg merk je dat het moeilijk is de beschreven route te volgen. Links of rechts, verder op trekt iets je aandacht, je dwaalt een stukje, en: waar was ik ook alweer? Maar dat is helemaal niet erg: als je een bijzondere zerk ziet kun je iemands naam in de index opzoeken. Zo kwam ik langs het prachtige grafmonument van schilder Eugène Brands (lid van de Cobra-groep) en moest ik helaas constateren dat die de gids niet gehaald heeft. Eigenlijk loop je je (letterlijk) telkens te verbazen: ik was vergeten dat die dood was (schrijver Adriaan Jaeggi), eigenlijk weet ik niks van die man (Roelof Hart, opgezocht: geneeskundige/filantroop), of: straks ga ik weer eens poëzie van Hans Andreus lezen (hier herbegraven in 1995).

De auteurs van de gids hebben samen met de directeur van Zorgvlied een comité opgericht om geld in te zamelen voor de restauratie en het onderhoud van het mausoleum van Oscar Carré, de man achter het circustheater, gestorven in 1911. Kennelijk zijn ze enthousiast geraakt voor het behoud van funerair erfgoed!

Ondanks de aard der zaak, is een begraafplaats toch een ‘levende’ plek: graven worden geruimd, mensen worden begraven. Ergo: een gids loopt altijd

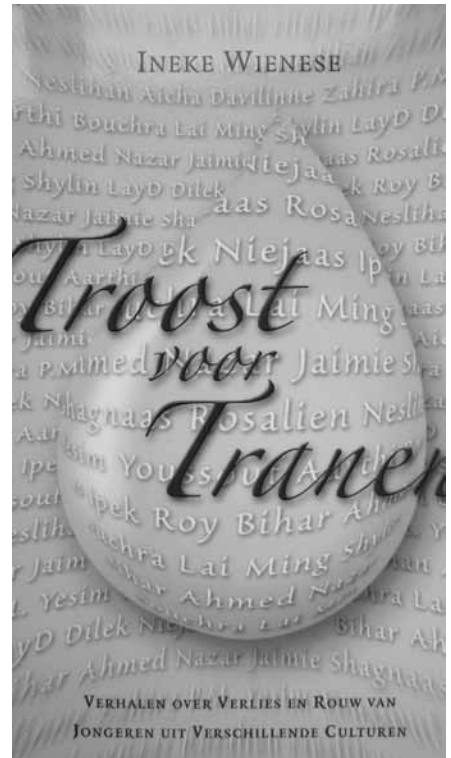
achter de feiten aan (de eerste druk verscheen voor de dood van Harry Mulisch, zijn graf is wel in de tweede druk vermeld). Niet duidelijk is hoe de uitgever dit euvel kan (of wil?) oplossen, een jaarlijkse update via de website?

Liesbeth Vermeulen

◆ Weggevlagen doden

Voor je het in de gaten hebt is je vader al voor de begrafenis naar Marokko overgevlagen, terwijl jij in Nederland moet achterblijven. Wat moet je doen als je behoefte hebt over de dood van je moeder te praten, maar de rouwperiode wordt na veertig dagen afgesloten en in de familie wordt er niet meer over gesproken? Een Turks meisje vertelt dat ze door de mannen in haar familie van de begrafenis van haar lievelingsoom werd uitgesloten.

In dit boek en op de bijbehorende interactieve website www.troostvoortranen.nl komen jongeren aan het woord, allen kinderen van ouders met een niet-Nederlandse afkomst. De tweeëntwintig

Wienese, Ineke. *Troost voor Tranen; verhalen over verlies en rouw van jongeren uit verschillende culturen* (Kampen: Uitgeverij Ten Have, 2010, 156 blz., ISBN 978-90-25961084, € 16.90).

korte verhalen geven de jongeren een gezicht en een stem. Hierdoor vormt het boek een bron van troost en hulp voor andere jongeren uit wisselende culturen die te maken hebben met een ingrijpend verlies.

Ineke Wienese sluit af met veertien tips van jongeren voor jongeren. Maar veel interessanter zijn de uitvoerige suggesties van jongeren voor de ouders, familie en omgeving. Deze geïnterviewde jongeren begrijpen het verdriet en de pijn van hun ouders en familie bij het overlijden van een dierbare. Daarom werden aan deze jongeren ook tips voor begeleiding gevraagd. Zowel de site als het boek kan een eyeopener zijn voor een jongere zelf, maar ook voor ouders, docenten, jongerenwerkers en hulpverleners.

Jannes H. Mulder

◆ Een meesterwerk in de Grote Kerk van Vianen

‘Ik zag nooit schooner plek. Als Vianen aan de Lek’, schreef Simon de Vries in 1910, denkend aan zijn geboortestad Vianen. Eeuwenlang was het stadje aan de Lek – Vianen kreeg in 1336 stadsrechten – het eigendom van de familie Van Brederode, een vermaard Hollands geslacht van bestuurders. Reinoud III (1492-1556) bestuurde

Vianen als een soeverein vorst waardoor hij in conflict kwam met de graaf van Holland. Hij werd ter dood veroordeeld, maar Karel V verleende hem gratie. Hij was getrouwd met Philipotte de la Mack, dochter van een invloedrijke Franse edelman. In 1540 werd Vianen geteisterd door een brand waarbij ook de kerk werd getroffen.

Bij de herbouw bestemde Reinoud III het noordelijke zijkoor tot grafkapel. De Utrechtse beeldhouwer Colyn de Nole kreeg de opdracht het grafmonument te vervaardigen, dat hoogstwaarschijnlijk voor de dood van Reinoud III gereed was. De Nole ontwierp een indrukwekkende graftombe met baldakijn van twee niveaus: boven de beeltenissen van Reinoud en zijn echtgenote en onder een *transi*, een lijk in ontbinding.

Jos de Meyere verhaalt in zijn boek uitvoerig over de ontstaansgeschiedenis en de betekenis van dit bijzondere grafmonument, over de opdrachtgever en de maker van de graftombe. Ook volgt hij de geschiedenis van de graftombe door de eeuwen heen. Hij schreef een goed gedocumenteerde en fraai geïllustreerde studie die aan kracht zou hebben gewonnen als deze was bewerkt tot een toegankelijker boek.

Neem als u onderweg bent vanaf de A2 of A27 eens de afslag naar Vianen en rij door tot het oude centrum. Loop dan naar de Grote Kerk en bewonder het

‘meest indrukwekkende grafmonument van de 16de eeuw’ met eigen ogen.

Bartho Hendriksen

Jos de Meyere, *Het grafmonument van Reinoud III van Brederode in de Grote Kerk van Vianen* (Utrecht: Uitgeverij Matrijs, 2010, ISBN 978-90-5345-412-1, 192 blz., € 29,95).

Praktische informatie

Grote Kerk, Voorstraat 110
www.grotekerkvianen.nl
open: mei-half oktober wo. 13.30-16.00
uur (half juli-half augustus ook za. 12.00-16.30 uur) of informeer bij de VVV Vianen, 0347-355510, www.vvv-vianen.nl.

Boeken- en mediatips

Troost voor tranen

www.troostvoortranen.nl heeft een selectie van websites over verlies en rouw voor en over kinderen en jongeren. Apart zijn sites opgenomen die speciaal een forum hebben. Jongeren kunnen hierop ervaringen uitwisselen en op deze manier (h)erkenning vinden.

Begraafplaats Sint Barbara

Historisch cartografisch pentekenaar Ben Speijdel heeft met zijn tekeningen en register de Amsterdamse begraafplaats Sint Barbara vereeuwigd in het boek *Sint Barbara, geborgen liefde in beeld*. Speijdel tekende eerder Moscowa (Arnhem), de hervormde begraafplaats Vredeoord in Schaarsbergen en de dodenakker van Doesburg.

Speijdel, Ben *Begraafplaats Sint Barbara. Geborgen liefde in beeld* (Oosterhout, Gld): Uitgeverij Vanitas b.v., 2010, 175 blz., € 24,95 exclusief verzendkosten. Te bestellen via www.vanitas-uitgeverij.nl.

Filmpje over Terebinth

Op de site van De Terebinth staat een filmpje over onze vereniging: www.terebinth.nl

De grafzerken van de Sint-Jan

J. van Oudheusden en H. Tummers, ed. *De grafzerken van de Sint-Jan te 's-Hertogenbosch* (Den Bosch: Stichting ABC en Adr. Heinen Uitgevers, 2010, 4 dln., ISBN 978-90-8680-136-7, 349, 723, 317 en 463 blz., € 149,00).

In het juninummer van *Terebinth* wordt in de rubriek ‘Boeken en Media’ dit boekwerk over de zerken in de Sint-Jan van Den Bosch besproken. In de rubriek ‘Graven op internet’ van dit nummer wordt al aandacht besteed aan de website www.grafzerkensintjan.nl, waar alle informatie over deze publicatie te vinden is.

Leden van vereniging De Terebinth bezoeken regelmatig begraafplaatsen in Nederland en Europa. Die begraafplaatsen zijn meestal niet ouder dan één of twee eeuwen en vormen een afspiegeling van de manier waarop in twintig eeuwen binnen het christendom over de dood werd gedacht. In het maartnummer van Terebinth het tweede deel van een serie van vier artikelen waarin begraafplaatsen en hun voorgangers worden gezien vanuit dat perspectief. Monumenten, symbolen en inrichting, maar vooral de wijze van begraven en de betekenis van begraafplaatsen komen hierdoor in een historisch kader te staan.

Kerstening en vagevuur

Na de bekering van de Romeinse keizer Constantijn in het jaar 313 verspreidt het christendom zich in het toenmalige Romeinse rijk. Het vereren van de martelaren was ook na 313 de voornaamste volksdevotie en die verering vond aanvankelijk plaats op hun graven. Die graven liggen meestal buiten de steden.

Grafrust voor de doden

Vanwege invallen in het Romeinse Rijk brachten de gelovigen de relieken van de martelaren binnen de stadsmuren en richtten daar gedenkplaatsen in. Dat was een breuk met de traditie. De grafrust was niet langer heilig en de dood kwam door de verplaatsing van de relieken in de wereld van de levenden.

Al in de eerste eeuwen na Christus toen de verering onder de druk van de vervolgingen een grote vlucht nam wilden de gelovigen begraven worden in de buurt van de martelaren. Die waren immers al in de hemel. De gelovige die in die buurt begraven werd had daardoor ook al enigszins deel aan het hemelse leven. Het gebruik dat later in de geschiedenis zo vanzelfsprekend werd: het begraven in en bij de kerk, vond hier zijn oorsprong. Eeuwenlang

hebben diverse kerkvergaderingen het begraven in kerken afgewezen maar tegelijkertijd werden daarop vele uitzonderingen toegestaan omdat een graf in een kerkgebouw toch wel eervol was. Zodoende groeide er op den duur een nogal nadrukkelijk onderscheid tussen geestelijken, edelen en rijken die wel toestemming kregen voor een graf in de kerk en anderen, meestal minder bedeelden, die genoeg moesten nemen met een graf rondom het kerkgebouw, het kerkhof. Daar konden ze nog steeds rekenen op bemiddeling voor het zielenheil door de martelaren. Bovendien rustten ook deze doden in gewijde aarde.

Vagevuur: loutering van de zielen

Door de bekering van Constantijn werd het voor iedereen die iets wilde bereiken in de samenleving interessant om christen te worden. Kerkvader Augustinus zette omstreeks 400 vraagtekens bij de oprechtheid van sommige gelovigen. Hij opperde dat sommige overledenen misschien toch nog wel enige loutering nodig hadden voordat ze toegelaten konden worden tot de hemel. De hemel ging toch pas open op het moment dat de Messias zou terugkeren op aarde. En

omdat voorsnog alleen de martelaren rechtstreeks naar de hemel gingen, was de tijd tot de komst van de Messias een goede periode om de ziel door boetedoening in het vagevuur te louteren en te vervolmaken zodat ze straks naadloos in de hemel opgenomen kon worden. Deze gedachte van Augustinus, die in de eeuwen na hem steeds belangrijker werd, is opnieuw een breuk met de traditie. De kerk uit de eerste eeuwen ging er immers vanuit dat elk mens die het doopsel had aangenomen en zich dus bekeerde tot het christendom, onverkort deel zou hebben aan het eeuwige leven. Nu moest, voordat de hemel voor hem of haar open gaat, zijn of haar ziel nog lijden of boete doen.

Het afkopen van zonden

Maar er was ook een troost. De oprechte christen die -volgens de essentie van het christendom - zorgt voor de lijdende mens, kon dit uitbreiden naar de lijdende ziel in het vagevuur. Al snel vatte de gedachte post dat de levenden daadwerkelijk de zielen van de overledenen kunnen helpen door voor hen te bidden en goede werken te doen. En omgekeerd konden zij die al verlost zijn, de heiligen en martelaren, de levenden helpen bij de overgang naar het andere leven. De wereld van de levenden en de wereld van de doden kunnen elkaar dus beïnvloeden. In oude kerken waarin nog grafstenen bewaard gebleven zijn

Door de bekering van Constantijn werd het voor iedereen die iets wilde bereiken in de samenleving interessant om christen te worden

Het denken over zonde, oordeel en straf had ook invloed op de inrichting van de laatste rustplaatsen en de beleving van de gelovigen

of op oudere katholieke begraafplaatsen leest men op de grafstenen vaak de tekst ‘RIP’ dat staat voor ‘Requiescat In Pace’ ofwel ‘Dat hij/zij moge rusten in vrede’. Ook staat op gedenkstenen wel: ‘Bidt voor de ziel van...’ Dit zijn sporen van het boven beschreven gebruik. De voorbijganger verricht een goed werk wanneer hij dit gebed uitspreekt voor de zielenrust van de overledene. Sommige personen die zich dat financieel konden veroorloven ‘kochten’ tijdens hun leven dit gebed al voor hun zielenrust, bijvoorbeeld door te betalen voor heilige missen die na hun dood opgedragen moesten worden. Zo konden ze in dit aardse leven hun gang gaan. Het zijn deze excessen die het morele verval van de kerk in gang zetten.

Gewijde en ongewijde aarde

De angst voor de dood bereikte in de Middeleeuwen een hoogtepunt tijdens de grote pestepidemie van 1347 tot 1351. Aangezien zieken massaal en snel stierven, werd het voor gelovigen nog belangrijker het leven na de dood alsnog veilig te stellen. Het oordeel over het bijna voorbijgeleefde leven tijdens het sterf-

bed werd van groot belang. Het was de kunst van het sterven, de ars moriendi, om berouw te tonen voordat de laatste adem werd uitgeblazen. Tot op de dag van vandaag ziet men boven de hoofdingang van middeleeuwse kathedraal een afbeelding van het (laatste) oordeel. De kathedraal in al zijn grootsheid en pracht wordt gezien als een aardse afbeelding van de hemel. Maar voor men er kan binnentreden, loopt men – letterlijk – onder het oordeel door. Het denken over zonde, oordeel en straf had ook invloed op de inrichting van de laatste rustplaatsen en de beleving van de gelovigen. Op gedenktekens konden bezoekers lezen: ‘Memento Mori’ ofwel ‘Gedenk mens dat je sterfelijk bent...’ en ‘Hodie mihi, cras tibi’ ofwel ‘Wat ik nu ben zul jij morgen zijn...’

Was het eerder nog God die het oordeel velde, in latere eeuwen gaan de levenden zelf al een oordeel uitspreken over de gestorvenen. De kerk en het kerkhof zijn in de katholieke traditie altijd gewijde plaatsen geweest. Naast het kerkhof werd gaandeweg een ruimte ingericht voor degenen waarvan men zeker wist dat ze niet in de hemel zouden komen:

ongelovigen en niet-gedoopten. Ook zij die zich hun eigen leven benamen werden in ongewijde aarde begraven omdat men toen meende dat iemand die ‘vrijwillig’ koos voor beëindiging van het leven, koos tegen God die ons het leven schenkt. Het heeft bij de nabestaanden van deze overledenen vaak tot veel extra verdriet geleid.

*Tekst: Arthur Polspoel**

Foto's: Bert Pierik

* Arthur Polspoel was docent pastoraaltheologie aan de Theologische Faculteit Tilburg. Hij begeleidt rouwgroepen en verzorgt lezingen over terminale zorg, zingeving en eenzaamheid. Auteur van diverse publicaties, zoals *Wenen om het verloren ik. Over de hulpverlening aan rouwendenden*, Gooi & Sticht, Hilversum (2004).

OPROEP OM VOOR
DE GESTORVENE TE BIDDEN,
R.K. KERKHOF IN HEETEN

FOTO OP PAGINA 8:
AMIENS (FR.), KATHEDRAAL,
DETAIL VAN HET WESTPORTAAL,
OPSTANDING VAN DE DODEN

Excursieprogramma voor 2011

9 april Joure

Klokkenstoelexcursie

Programma

10.30-11.00 uur: ontvangst met koffie op de gemeentewerf van Joure (gemeente Skasterlân), Handelsweg 9 8501 XJ
 11.00-12.45 uur: met de auto (carpoolen) bezichtiging begraafplaats Westermeer in Joure met klokkentoren, de kerk is begin 18de eeuw afgebroken.
 12.45-14.00 uur: naar de klokkenstoelen op de kerkhoven Snikzwaag en Akmarijp. het laatste kerkhof bezit een fraai toegangshek vol symboliek.
 14.00- 14.45 uur: broodjesmaaltijd aangeboden door de gemeente Skasterlân
 14.45- 16.00 uur: we vervolgen onze reis door het fraaie landschap met zijn typische kop-hals-rompboerderijen en bezichtigen nog de kerkhoven van Oldeouwer, Dijken en Teroele.

De vrijstaande klokkenstoel, van boven voorzien van een dak, komt in Friesland veel voor. Vrijstaande klokkenstoelen werden vaak gebouwd omdat armere dorpen zich wel een eenvoudig kerkgebouwtje konden veroorloven, maar geen toren waarin de luide klok zou moeten hangen. Bijzonder: bij al de klokkenstoelen mag u aan het touw trekken: u mag zelfs leren luiden... Het valt niet mee om de goede slag te krijgen, bovendien heeft iedere klok zijn eigen 'slag'.

16 april Tilburg

Zie voor uitgebreide informatie de pagina hiernaast.

7 mei Deventer

We bezoeken Crematorium Steenbrugge en de begraafplaatsen aan de Diepenveenseweg en de Raalterweg.

Programma

10.00-10.30 uur: ontvangst met koffie op de oude begraafplaats aan de Raalterweg.
 Rondleiding. Yarden heeft een crematorium gebouwd naast de begraafplaats en draagt hier zorg voor. Er zijn opvallend veel Hugelstenen uit het begin van de 19de eeuw te vinden. Dit zijn granieten grafstenen, vaak met versieringen in Art deco-stijl. Ze werden geïmporteerd uit Duitsland of Scandinavië.
 12.30 -13.15 uur: koffie/thee in de aula

van de begraafplaats, gelegenheid om uw meegebrachte lunch te gebruiken. Daarna naar de oude begraafplaats aan de Diepenveense weg. Deze begraafplaats is in 1917 gesloten en is een rijksmonument. Het unieke is dat er na de sluiting geen bijzettingen meer hebben plaatsgevonden. Daarom krijgen we een goed beeld van een begraafplaats omstreeks begin 1900. Er zijn nog veel grafmonumenten van Bentheimer zandsteen te vinden. Op de muren prachtig werk van Nering Bögel, de bekende ijzergieter uit Deventer. Via een trapje kunnen we ook de er naast gelegen joodse begraafplaats bekijken. Omstreeks 16.00 uur: einde excursie. Organisatie: Jan Mulder en Wim Vlaanderen

25 juni Doorn - Langbroek

Fietsexcursie. Vertrek vanaf de parkeerplaats achter de N.H. kerk te Doorn. We bezoeken de Oude Begraafplaats aan de Amersfoortseweg, met de graven van artiest Lou Bandy, hervormd predikant Doornenbal en wetenschapper Buys Ballot. Ook is er een ereveld van omgekomen soldaten uit de Tweede Wereldoorlog en een kolossale grafkelder van de familie Van Loon. Vandaar uit kan een bezoek gebracht worden aan de begraafplaats aan de Arnhemse Bovenweg. Na de lunch naar het mausoleum van de Duitse Keizer Wilhelm II op landgoed Huis Doorn en de begraafplaats in Langbroek. Organisatie: Wim Westeneng

17 - 24 juli Tempus fugit: 8-daagse funeraire reis Duitsland en Tsjechië

Voor alle informatie: www.atelier-terearde.nl, onderdeel Funeraire Reis. Organisatie en uitvoering gebeurt door ID Travel. Voor inschrijving: terre.aarde@planet.nl of info@idtravel.nl.

24 september Limburg

Organisator: Guus Rüsing. Programma is nog niet bekend.

12 oktober Den Haag

We bezoeken Ter Navolging, de oudste en een van de weinige particuliere begraafplaatsen in Nederland. Ook gaan we naar de Grote of Sint-Jacobskerk. Ten slotte naar de bekende begraafplaats Oud Eik en Duinen.

Meer informatie over excursies in nummer 2 van Terebinth.

Voor deelname aan een excursie wordt van leden een bijdrage van € 7,- gevraagd. U kunt uw deelname reserveren door dit bedrag tijdig over te maken naar onze rekening 335536 t.n.v. De Terebinth met vermelding aan welke excursie u wilt deelnemen. Ook kunt u reserveren via e-mail bureau@terebinth.nl of via telefoonnummer 0318 456723. Deelnemers die geen lid zijn van De Terebinth betalen € 2,- extra.

De excursiecommissie
 Wim Vlaanderen, Hans van Selm

De geschiedenis van Tilburg gaat terug tot de vroege middeleeuwen. Begonnen als kleine plaats met schaaпsteelt als broodwinning, was Tilburg rond 1600 uitgegroeid tot de belangrijkste wolstad van Brabant en 150 jaar later tot landelijk wolcentrum. Met de groei van de bevolking nam het aantal parochies toe en daarmee ook het aantal begraafplaatsen - verreweg de meeste zijn van rooms-katholieke signatuur.

Excursie Tilburg

Naar het kerkhof met de beelden

De bekendste is de dodenakker met de beelden, zoals de rooms-katholieke begraafplaats aan de Bredaseweg ook wel genoemd wordt. Die benaming verwijst naar de neogotische beeldengalerij van heiligen en engelen aan weerszijden van de ingang.

Het oudste deel van deze begraafplaats dateert uit 1811 en was het gevolg van de Franse inlijving, waardoor de Franse wetgeving gold die het begraven in de kerk verbood. Tilburg gaf er zo snel gehoor aan omdat de toestand op de kerkhoven al jarenlang onhoudbaar was. In de buurt van de kerkhoven lagen menselijke beenderen en brokken van doodskisten waar mensen over struikelden, 's avonds liep men gevaar in de open graven te vallen wat ook diverse malen gebeurde. Twee jaar later, na het vertrek van de Fransen, mocht er weer volop op de oude kerkhoven begraven worden. Toen het verbod in 1829 weer werd ingesteld, voelden weinigen ervoor om zich op de nieuwe begraafplaats te laten begraven. Dat veranderde toen het bestuur van parochie 't Heike in 1832 het grootste deel van de begraafplaats overnam.

Textielgeslachten

De grafkapel van de familie Mutsaerts (circa 1901) bevindt zich langs het centrale hoofdpad op de begraafplaats Binnenstad in Tilburg. Steenhouwer E. Salu uit Brussel maakte het ontwerp, de uitvoering was in handen van de Tilburgse steenhouwersfirma L. Petit. Als eerste werd in 1901 wollenstoff-fabrikant Frans Mutsaerts bijgezet in

deze grafkapel, die onder de grond twee verdiepingen telt. Omstreeks dezelfde tijd liet de familie Bogaers dichtbij de Calvarieberg een grafkapel plaatsen naar ontwerp van Petit. Deze familie behoorde eveneens tot een geslacht van textielabrikanten, en was door huwelijk verbonden met andere fabrikanten-families zoals Pollet en Van Dooren. De oprichter van de grafkapel was Vincentius A.A. Bogaers, getrouwd met Isabella P.T. Pollet. Het was weer Petit die rond 1920 opdracht kreeg om een grafkapel te bouwen voor de familie Van Spaendonck-Brouwers.

Marietje Kessels

Maar ook de rest van de begraafplaats is het bekijken waard. Niet alleen vanwege de vaak imposante monumenten die herinneren aan de vele Tilburgse textielgeslachten, maar bijvoorbeeld ook vanwege het graf van Marietje Kessels. Het elfjarige meisje werd in 1900 dood aangetroffen op het zoldergewelf van een nabije, maar inmiddels gesloopte kerk. Ze bleek te zijn verkracht en vermoord. Door de huisschilder, de koster of de pastoor? De zaak is nooit opgelost. Op Marietjes grafmonument, betaald uit giften van de Tilburgse bevolking, staat een beeld van een meisje dat zich vastklampt aan het kruis. Aan de rand van de begraafplaats, aan de rechterkant

gezien vanaf de hoofdingang aan de Bredaseweg, ligt een gebouw dat vermoedelijk uit het tweede kwart van de 19de eeuw stamt. Hier kon de priester zich omkleden en zich voorbereiden op de absoute, het afscheidsritueel voor de overledene. Het gebouw, dat van oudsher bekend staat als 'de kapel', is geres-taureerd en doet tegenwoordig dienst als bidkapel voor bezoekers.

Datum:

16 april; aanvang: 11.00 uur.

Verzamel-punt:

Boerke Mutsaerts, Vijverlaan 2, Tilburg, 013-5900808.

Openbaar vervoer:

Station Tilburg-West. Boerke Mutsaerts ligt zichtbaar langs de spoorlijn.

Kosten en aanmelden:

zie Excursies in 2011 hiernaast.

Op Marietjes grafmonument, betaald uit giften van de Tilburgse bevolking, staat een beeld van een meisje dat zich vastklampt aan het kruis

DETAIL GRAFKAPEL MUTSAERTS, BREDASEWEG. FOTO RITA HUISMAN

Verkort verslag Algemene Vergadering van 12 februari 2011 in De Akker te Hilversum

Opening, vaststelling agenda en inventariseren vragen voor de rondvraag

Naast het bijna voltallige bestuur zijn 23 leden aanwezig, 12 leden hebben zich afgemeld. Na de opening wordt de agenda ongewijzigd vastgesteld, er zijn geen ingekomen stukken en geen punten voor de rondvraag.

Mededelingen en ingekomen stukken / Goedkeuring en vaststelling verslag AV 29-05-2010

Er zijn geen mededelingen of ingekomen stukken. Het verslag van de AV van 29 mei 2010 wordt ongewijzigd goedgekeurd en vastgesteld.

Financieel jaarverslag 2010 inclusief verslag kascommissie en decharge penningmeester

In het financieel jaarverslag 2010 zijn ter vergelijking de resultaten van 2009 weergegeven. Het IJzermanfonds wordt jaarlijks aangevuld zodat het originele bedrag intact blijft. Het Terebinth-filmpje had wellicht goedkoper gekund met meer sponsoring. Het voorstel om kosten te besparen door het blad af te schaffen wordt niet gehonoreerd omdat het grootste deel van het ledenbestand bestaat uit abonnees. Hans Hagenbeek leest het verslag van de kascommissie voor; het financiële jaarverslag en de balans worden goedgekeurd en de penningmeester wordt decharge over 2010 verleend. Hans Hagenbeek treedt terug als lid van de kascommissie en wordt opgevolgd door Frans van Hoof met Puck Kooij als reservelid.

Jaarverslag over 2010 en decharge van het bestuur over het gevoerde beleid

De voorzitter geeft een toelichting op het jaarverslag, de activiteiten van de vereniging zijn belicht vanuit diverse invalshoeken. Het uitblijven van nieuwe bestuursleden en daardoor dubbelfuncties in het bestuur is zorgelijk. Ook zijn er zorgen over de regionale adviseurs; er is behoefte aan een persoon die zich bezig houdt met de organisatie. Het

jaarverslag wordt goedgekeurd; de vergadering verleent het bestuur decharge voor het in 2010 gevoerde beleid.

Resultaten ledenenquête

Eind 2010 heeft er een ledenenquête plaatsgevonden onder een representatief aantal leden met een respons van 65%. De uitkomsten worden gepresenteerd aan de hand van een PowerPoint presentatie en er is een hand-out. De vergadering complimenteert de samenstellers. Er is meer informatie beschikbaar bij de antwoorden op de vragen. In een verslag over resultaten van de enquête voor het blad wordt daar nader op in gegaan. Reacties zijn welkom via de mail.

Voortgang werkplan Terebinth & voorstel activiteiten jubileumjaar

De voorzitter informeert de vergadering dat er een nieuwe webmaster is; de omzetting van de website wordt voorbereid. De voorzitter bedankt Antoine Fonville voor zijn inzet.

Ledenwerfactie

Gezien de beschikbare tijd is hier geen aandacht aan besteed.

Manifest

Na de lunch geeft de voorzitter uitleg over het manifest waarna de aanwezigen het in kleine groepen bediscussieren en met opmerkingen en voorstellen komen. Enkele reacties zijn nader besproken waaronder eenduidig beleid over ruiming van graven. Vanuit het bestuur zal aan de redactie verzocht worden om hier een artikel aan te wijden. De voorzitter verzoekt aanwezigen andere opmerkingen en aanvullingen op het manifest te mailen.

Jubileumboek

De voorzitter geeft een korte toelichting op het jubileumboek met een hoofdstukindeling.

Jubileumbijeenkomst

Door de voorzitter wordt aangegeven dat het waarschijnlijk een jubileumbijeenkomst wordt in plaats van een symposium. Idee is om, naast aanbieding van het jubileumboek, een lezing te houden met de titel 'De begraafplaats als spiegel van de samenleving'. Een presentatie van anekdotes die een inkijk geven wat er zoal op en rond de

begraafplaats gebeurt aan elkaar gepraat door een bekende persoon uit de wereld van de begraafplaatsen. De voorzitter vraagt ook hierop te reageren per mail.

Begroting 2011 inclusief jubileum en voorstel voor kostendekking blad door advertentie-inkomsten

De penningmeester geeft uitleg over de begroting 2011. Op voorstel van de vergadering wordt deze aangepast met een hoger bedrag voor het jubileum en een duidelijker vermelding van de bedragen. Afsproken wordt dat de kostendekking van het blad, inclusief vergoeding voor de eindredacteur, wordt uitgezocht door de redactie.

Wat verder ter tafel komt / Rondvraag / Sluiting

Er zijn geen nieuwe onderwerpen. Tijdens de rondvraag stemt de AV in met Selma Damsma als nieuw redactielid na het vertrek van Bouke Jagt. Niets meer aan de orde zijnde sluit de voorzitter om 12.30 de vergadering. Hij nodigt de aanwezigen uit voor de lunch en de discussieverslag maakt deel uit van het vergaderingsverslag.

Dit is een verkort verslag, de notulen zijn voor leden later verkrijgbaar via het bureau.

Hester M.E. van der Hoorn, secretaris

Eerste ledenenquête spreekt duidelijke taal

In december jongstleden hebben honderd willekeurig gekozen persoonlijke leden de kans gekregen zich over een aantal zaken uit te spreken in de eerste enquête in het bestaan van de vereniging. Bijna tweederde heeft het formulier ingevuld ingestuurd. De peiling geeft een representatief beeld van meningen en feiten van de leden. We noemen hieronder enkele saillante uitkomsten.

De leden

Het ledenbestand is qua achtergrond een pluriform gezelschap: 40 % noemt zich leek op funerair gebied, 14 % is historicus, 13 % uitvaartverzorger en 9 % (voormalig) beheerder. Bijna 40 % is onder de

65 jaar. Ruim 60 % is tussen de 2 en 10 jaar lid, 32 % al meer dan 10 jaar. Zestig procent werd ooit lid om het doel te steunen, 20 % voor contacten met gelijkgezinden. Meelevend lid noemt zich 55 %, en 38 % ziet zichzelf als abonnee van het blad. Gezien wat de vereniging biedt vindt 88 % de contributie goed. Veertien leden hebben zich aangemeld om de vereniging op de een of andere manier te helpen bij activiteiten.

Funeraire zorg

Liefst 68 % vindt de zorg voor waardevolle historische begraafplaatsen/graven in ons land matig. Volgens 22 % is die zelfs slecht tot erg slecht. Niemand vindt deze zorg erg goed. Duidelijker kan het bestaansrecht van De Terebinth niet worden aangegeven! Volgens 52 % timmert de vereniging voldoende tot goed aan de weg.

Het bestuur

Volgens 45 % doet het huidige bestuur zijn werk goed. Niemand bleek daarover echt ontevreden. Opvallend is wel dat 43 % daarover geen mening heeft. Vaak werd opgemerkt dat men er geen zicht op heeft. Hier lijkt duidelijk een taak op het gebied van de interne communicatie te liggen.

Activiteiten

De leden vinden dat een groot aantal activiteiten ontplooid moet (blijven) worden. Bovenal worden genoemd: advies aan begraafplaatsen (86 %) en het blad (82 %). Hoog scoorden ook ééndaagse excursies (68 %), de inventarisatieploeg (65 %) en lezingen (52 %), de website (49 %), de restauratieploeg (46 %) en de digitale nieuwsbrief (45%).

De activiteiten waaraan het bestuur prioriteit moet verlenen kon men aangeven door het toekennen van 3, 2 of 1 punt voor een activiteit. De rangorde is aldus: allereerst advies aan begraafplaatsen (99 pt.), het blad (70 pt.) en de inventarisatieploeg (42pt.). Eendaagse excursies haalde 40 pt. De overige activiteiten volgen op afstand met als hekkensluiter de meerdaagse buitenlandse reizen (3 pt.).

Het blad

De inhoud van het blad is volgens 55 % (zeer) interessant; slechts 14 % interesseert het matig. Informatieve artikelen worden doorgaans het meest interessant gevonden (34 %), funeraire wandelingen scoort 21 %, boekbesprekingen 18 %, verenigingsnieuws 13 %, en graven op internet 12 %.

De leesbaarheid van het blad is (erg) groot volgens 80 %. Als belangrijkste verbeteringsoptie werd door 57 % een groter lettertype genoemd. Verenigingsnieuws wordt door de helft gelezen, door 26 % vaak en door 22 % soms. Bijna 60 % mist eigenlijk niets in het blad.

De helft is tegenstander van afschaffing van de papieren verschijningsvorm, met ervoor in de plaats een gedrukt jaarboek. Markant is dat deze tegenstanders wel een computer bezitten! Ten slotte aarzelt 51 % om meer contributie te betalen voor meer bladzijden, en is 41 % daartoe (zeker) wel bereid.

Regioadviseurs

Het beeld van het werk van de Reads is voor 66 % niet duidelijk, en driekwart kent de Read in de eigen regio niet. Hier is dus nog veel te doen!

Peter Henssen en Sjon Bos

Website ge-update

Het heeft lang geduurd. Wellicht te lang. Maar medio maart kunnen leden en niet-leden beschikken en gebruik maken van een vernieuwde website. Daar vindt u de actuele informatie, agenda, edities van het tijdschrift, nieuwsbrieven en adressen van het bestuur en de regionale adviseurs. Ook komt er een aparte pagina over ons jubileum.

Het bestuur

Van de voorzitter

Veel waardering voor de makers van ons verenigingsblad

Elk kwartaal valt ons verenigingsblad in de brievenbus. Het is een hele prestatie van de redactie om elk kwartaal een aflevering samen te stellen die zowel door leden als niet leden zeer gewaardeerd wordt. Heel knap dat een handjevol leden hier elke keer weer in slaagt. Ook de nieuwe vorm, lay-out, is vanuit de eigen gelederen gekomen. Als bestuur hebben we daar alle waardering voor. De laatste jaren heeft de redactie ons verrast met themanummers, bijvoorbeeld samen met *Op lemen voeten*, en ook het Vlaanderennummer. Als bestuur hebben we daar graag alle ruimte aan gegeven. Zoals met alle functies in de vereniging wordt ook dit werk gerealiseerd zonder vergoeding, behalve voor gemaakte kosten. Soms zou je wel wat meer willen. Maar we zijn een vereniging van betrokken vrijwilligers.

Toch is dit blad ook het platform voor onze 'veld'activiteiten. Elke keer krijg ik van de redactie het verzoek om onze regionale adviseurs te pushen hun inspanningen en activiteiten te delen met leden en niet leden door hun ervaringen op te schrijven. Hoe worden zaken als inventarisatie, behoud van monumenten, het verzorgen van informatie en advies etc opgepakt, uitgewerkt en met wat voor resultaat? Juist daarmee kunnen we als vereniging laten zien waarom het zo van belang is dat we bestaan. Graag wil ik alle leden oproepen om zich heen te kijken naar ontwikkelingen die de moeite waard zijn om te delen. Graag wil ik ook leden oproepen het voortouw in de regio te nemen als regionale adviseur, als contactpersoon voor De Terebinth. Graag wil ik ook leden oproepen elkaar te attenderen op bestuursfuncties die nog moeten worden opgevuld. Zo zoeken we een nieuwe secretaris omdat onze huidige secretaris Hester van der Hoorn deze taak niet meer kan vervullen. Ook voor andere functies in het bestuur zoeken we nog voor het einde van het jaar kandidaten. Laat de vereniging niet in de steek. Help ons het vuur van De Terebinth brandend te houden.

Harry Arkesteijn

EERSTE PRIJS, Hilly Koerts, de oude begraafplaats in Steenwijk. “De mist, de zon die probeerde door te breken, het spinrag en de geopende grafsteen benadrukten in mijn ogen de sfeer die het kerkhof uitademt. Rust, mysterie, verlaten en hier en daar verval. Voor mijn gevoel letterlijk en figuurlijk een dodenakker in de herfst.”

Fotowedstrijd **Dodenakkers in de herfst**

De vele gezichten van een jaargetijde

Vorig jaar organiseerde De Terebinth de fotowedstrijd Dodenakkers in de herfst. Gezien de hoeveelheid inzendingen was dit een thema dat velen aansprak. De gemiddelde kwaliteit van de foto's was hoog. De meeste herfstplaatjes zijn in Nederland geschoten, op Flevoland en Zeeland na zijn alle provincies vertegenwoordigd. Sommige inzenders vonden hun inspiratie in België, waarbij het Gentse Campo Santo favoriet was. Andere foto's gaven een indruk van Lochristi, Brugge, Damme, Temse en Aartrijke. Het zeer fotogenieke Père Lachaise in Parijs was er natuurlijk ook een paar keer bij, aangevuld door onbekendere locaties in Frankrijk, Berlijn en Italië.

Het thema leidde tot veel fraaie plaatjes van begraafplaatsen met bomen in herfststooi (onder meer Roermond, Breda, Berlijn) of met gevallen blad op paden en grafstenen, en in mindere mate van begraafplaatsen met kale bomen in een grijze atmosfeer. Ook wist een fotograaf een regenboog te betrappen toen die plotseling boven de Noorderbegraving in Leeuwarden verscheen, een ander legde vast hoe de mistroostige arduinvlakte in het Belgische Aartrijke opfleurd door

de chrysantenzee tijdens Allerzielen. De meeste foto's waren in kleur, een paar inzenders kwamen met sfeervolle zwart-wit foto's van een mistige herfstdag op een dodenakker (onder andere Damme en Temse). Een foto van een begraafplaats in Warmond is een waar stilleven van vergankelijkheid, waarbij de herfstbladeren op de grond zich ondergeschikt maken aan de afgedankte grafstenen en de vuilnisbakken vol verwelkte bloemen. Anderen beperkten zich tot details, zoals een plas water met blad en kastanjabolsters op een grafsteen (Roermond), een witte stèle met een rood blad aan de voet (Margraten), een stuk zerk met rijp op het gevallen blad (Lochristi), of een boomstam met zwammen (Oeffelt). Niet altijd was de link naar de herfst duidelijk, bijvoorbeeld bij een foto van een roestig detail van een hekwerk (Maastricht) of een sneeuwfoto. De jury heeft speciaal gelet op foto's die op minder voor de hand liggende wijze – en zo mogelijk gelaagd – de herfst weten te verbeelden.

Uitverkoren

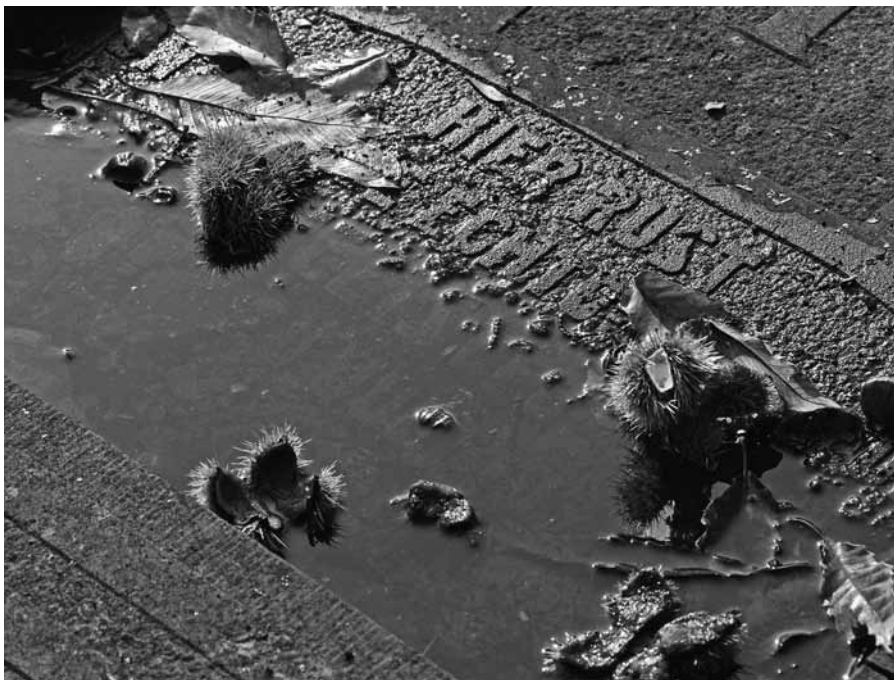
Unaniem heeft de jury de eerste prijs toegekend aan de foto's die Hilly Koerts maakte in Steenwijk. De mist hangt nog over de oude begraafplaats en tussen de

grijze stenen, terwijl de zon probeert door te breken. Draden van bedauwde spinnenwebben, waarin een paar half vergane bladeren zijn gevangen, verbinden de grafmonumenten. Spinnenweb, mist, gevallen bladeren en grauwe grafstenen: zoveel lagen heeft de herfst op deze foto's.

De tweede plaats is voor de foto die Georges Philippeau in Roermond maakte. Hij koos voor een detail van een grafsteen met een plas water, enkele bruine bladeren en wat bolsters van kastanjes. Mooie compositie en dito verbeelding van de herfst op een begraafplaats in summiere maar sterke beeldtaal.

Aan Sia Windig is de derde prijs toegekend voor de foto's die zij maakte van de zerkenvloer op het kerkhof van het Noord-Hollandse Graft. Ze ving het lage licht en de lange schaduwen die spelen over de oude zerken met hun gotische belettering, familiewapens en reliëfs. Licht dat de scheuren en beschadigingen in de stenen accentueert, dat het oog trekt naar het bruine blad dat is blijven hangen in de zeilen van een boot. Alle inzendingen zijn tot 1 mei nog te zien op <http://fotowedstrijd-terebinth.blogspot.com>.

De jury: Jannes Mulder, Bert Pierik, Rita Hulsman

TWEDE PRIJS, Georges Philippeau, begraafplaats Roermond

“Ik ben al geruime tijd geïntrigeerd door het proces van verval, niet alleen op begraafplaatsen en ook niet omdat ik nou toevallig uitvaartverzorgder ben. Het is wonderlijk om te zien dat niet alleen de overledene opgaat in de aarde, maar dat ook het graf vergaat en zo de ‘bewoner’ volgt. Ook deze foto was voor mij zo’n beeld. De nooit eindigende cyclus van de natuur, hier verbeeld in de ruwe bolsters van de kastanje op een graf in een plas water. Zoveel prozaïsche elementen bijeen. Zoals de tijd die ervoor zorgt dat de ‘stekeligheid’ van het verlies op den duur ook verdwijnt. Met in mijn gedachten de symboliek in het leven door alle seizoenen heen, heb ik deze foto gemaakt.”

DERDE PRIJS, Sia Windig, kerkhof in Graft

“Deze foto’s zijn gemaakt op het kerkhof van Graft (De Rijp, Noord-Holland). Ik was in november 2009 op zoek naar een voorouder. De oude Windigh vond ik niet, maar wel een intrigerende begraafplaats. Mooie herfstkleuren en schaduwen door de lage herfstzon. Prachtige grafstenen die uit een oude kerk gehaald zijn en nu buiten liggen.”

Secretaris gezocht (met spoed)

Door een ingrijpende wijziging in de persoonlijke omstandigheden van de huidige secretaris van de vereniging zijn wij op zoek naar iemand die deze functie zou willen overnemen. De uitgebreide taakomschrijving is op de website van De Terebinth te vinden, onder Verenigingszaken.

De overdracht zou per 1 april zijn beslag moeten krijgen.

Bestuursleden gezocht

Gezien het vertrek van enkele bestuursleden eind van dit jaar is het bestuur op zoek naar nieuwe bestuursleden die mee willen helpen aan verdere versterking en profilering van de vereniging. In het jubileumjaar zijn al stappen gezet. Het gaat zowel om versterking van het dagelijks bestuur als het algemeen bestuur. Accenten liggen op versterking regio-activiteiten en excursie-activiteiten.

Voor meer informatie over de vacatures kunt u terecht bij de voorzitter of de penningmeester van de vereniging (zie het colofon).

Adreswijziging Bureau Terebinth

Vanaf 1 februari is het adres:
Bureau Vereniging de Terebinth,
Hans van Selm, Rутtenbeeklaan 57,
6732 AZ Harskamp, 0318 456 723.
Het mailadres blijft hetzelfde:
bureau@terebinth.nl

Jannes H. Mulder (1940) was internist-oncoloog en zijn huidige passie is onderzoek doen naar rituelen. Jarelang lid van de vereniging en van de redactie. Hij is de laatste gast van zijn eigen rubriek. Terugblikken op de geschiedenis van de vereniging komt tijdens het lustrum in het najaar van 2011 aan de orde. Nu wil hij graag kijken naar de toekomst.

Gaat het goed met het funeraire erfgoed?

Ik behoor tot de mensen die met enige verbazing naar alle funeraire ontwikkelingen kijken. Soms denk ik dat het té goed gaat. Was laatst op de begraafplaats van Veenhuizen. Met liefde onderhouden en prachtig al die graftrommels die daar nog zijn. Neem Crooswijk in Rotterdam. Er is nu zelfs een apart boekje met een groene wandelroute over deze gemeentelijke begraafplaats. Het groene funeraire erfgoed krijgt steeds vaker de aandacht die het verdient. En dan het funeraire museum in Amsterdam. Architectonisch knappe aanbouw, elegant café met in het afgelopen najaar die indringende

Gast aan het woord

De toekomst van onze vereniging

fototentoonstelling over de 'Funeral Train' van de Amerikaanse fotograaf Paul Fusco.

Maar wat heeft de vereniging daarmee te maken?

De Terebinth is één van de aanjagers van al deze ontwikkelingen geweest. Wij hebben geholpen de ogen van het publiek voor het schone van begraafplaatsen te openen. Onze excursies en alle aandacht voor grafmonumenten zorgden ervoor dat praktisch iedere gemeente aandacht aan haar historische begraafplaatsen is gaan besteden. In zekere zin heeft de vereniging na 25 jaar last van een remmende voorsprong. Ik bedoel daarmee dat we 25 jaar met succes veel aandacht aan het stenen erfgoed hebben geschonken. Van het brede begrip funeraire cultuur is het materiële, zeg maar het stenen erfgoed, min of meer geregeld. De vereniging liep voorop en nu, extreem gezegd, lijkt het alsof we ons overbodig hebben gemaakt. Iedereen vindt oude grafmonumenten toch mooi?

Dus de vereniging opheffen?

Onzin! Maar wel zoals het bestuur ook wil, nadenken over onze missie. Ga eens op een oude begraafplaats staan en doe je ogen dicht. Sta stil bij de vraag hoe er vijftig of honderd jaar geleden begraven werd. Hoe zag de processie

eruit? Welke gebruiken waren er onder het volk? Wat mocht toen niet en moest juist wel?

Ik zou graag willen dat iemand serieus de geschiedenis beschreef hoe nabestaanden aan het graf vroeger huilden. Hoe emoties rond sterven en de dood werden geuit. Ik denk dat het tijd is voor aanvullende funeraire cultuurschiedenis. Een cd met honderd jaar begrafenismarsen, wat zou ik dat mooi vinden. Ik heb een collectie begrafenismuziek en als de lustrumcommissie die wil lenen om te gebruiken als achtergrond op het lustrum eind dit jaar, is één telefoontje genoeg!

Maar kan de vereniging die draai van 'steen' naar 'tranen en geluid' maken?

Dat is een belangrijke vraag. Ik denk dat de vereniging inderdaad moet kantelen, zoals dat heet. Een beetje weg van de cultuur van *dode witte mannen naar die van levende wenende vrouwen tijdens de uitvaartplechtigheid*. Of De Terebinth dit wil of kan, weet ik niet. Het alternatief is dat leden stug aan het behoud van het materiële erfgoed doorwerken want overal valt er wel wat op te knappen of te bekijken. Ik steun in ieder geval de oproep van het bestuur om mee te werken en na te denken over dit jubileumjaar van onze vereniging.

COLOFON

Terebinth XXV (2011-1), ISSN: 1382-5259
Tijdschrift voor Funeraire Cultuur. Uitgave van Vereniging de Terebinth.

Redactieadres: Kantershof 372, 1104 GV Amsterdam, T 020-609 0583; terebinth@upcmail.nl. Ook voor advertenties en inlegvellen. Digitale Nieuwsbrief: abonneren via de website: www.terebinth.nl.

© Niets uit deze uitgave mag worden overgenomen zonder schriftelijke toestemming van de redactie.

Redactie

Wim Cappers (hoofdredacteur), Selma Damsma, Bartho Hendriksen, Rita Hulsmann, Jannes H. Mulder, Bert Pierik (fotoredacteur), Liesbeth Vermeulen (eindredacteur).

Inleverdata van kopij

Terebinth verschijnt vier keer per jaar. De inleverdata van kopij in 2011:
1 mei - verschijning: medio juni,
1 augustus - verschijning: medio september,
1 november - verschijning: medio december.
Opmaak, druk en verzending: Guys & Godoy Rotterdam, www.guysengodoy.nl

Lidmaatschap en abonnement

Het lidmaatschap kost in 2011 voor personen € 22,50, elke huisgenoot € 9,50 en organisaties € 75 per jaar. Bibliotheken/media kunnen zich op het tijdschrift abonneren voor € 22,50. Overmaken op rekeningnummer 33 55 36 (ING) van vereniging De Terebinth te Oirschot. Losse nummers kosten € 4 per exemplaar (inclusief verzendkosten).

Bureau

Hans van Selm, Rutenbeeklaan 57, 6732 AZ Harskamp, 0318 456723, bureau@terebinth.nl.

Dagelijks bestuur Vereniging

De Terebinth

Harry Arkesteijn (voorzitter), 040-2070636, voorzitter@terebinth.nl; Hester van de Hoorn (secretaris), 010-2847012, secretaris@terebinth.nl (tot 1 april); Paul Stoffels (penningmeester), 0499-391044, penningmeester@terebinth.nl.

Doelstelling

De Terebinth is een onafhankelijke landelijke vereniging die zich inzet voor de funeraire cultuur in Nederland. Behoud van en aandacht voor waardevolle kerkhoven, begraafplaatsen en gedenktekens staat daarbij voorop. Verder streeft zij naar een brede toegankelijke funeraire structuur, waarin burgers gemakkelijk hun weg weten te vinden en waar informatie in alle openheid voor iedereen voorhanden is. De vereniging bepleit een goede en respectvolle zorg voor onze doden en hun nabestaanden.